

НАЗВЫ ПРАДСТАЎНІКОЎ ВЕРАВЫЗНАННЯЎ І ПЛЫНЯЎ У ПАЛЕМІЧНЫХ ТВОРАХ І. ПАЦЕЯ

Грамадска-палітычнае і культурнае жыццё насельніцка ВКЛ у другой палове XVI стагоддзя, пасля правядзення Люблінскай і Брэсцкай уній, становіцца надвычай складаным і дынамічным. Экстрацітывітэтыя фактары аказваюць значны ўплыў на тагачасную моўную сістэму. Адным з вынікаў такога ўплыву з'яўляецца з'яўленне ў лексіцы тагачаснага перыяду новых слоў, або новых значэнняў раней вядомых слоў. Вялікі лексічны пласт у старабеларускай мове ўтвараюць канфесійна-намінальны, да ліку якіх можна аднесці назвы рэлігій, назвы рэлігійных плыняў, назвы прадстаўнікоў розных рэлігій і плыняў, назвы ерацікоў, назвы рэлігійных святаў, назвы пасада, звязаныя з рэлігіяй і іншыя групы.

Прадметам даследавання з'яўляецца адна лексіка-семантычная група – «Назвы прадстаўнікоў розных веравызнанняў і плыняў» у мове твораў аднаго з найбольш вядомых апалагетаў царкоўнагаў аднавання І. Пацея.

Крыніцай фактычнага матэрыялу паслужыла мова твораў «Унія» (1595) і «Гармонія» (1608) у выданні «Рускай гістарычнай бібліятэкі» (1882). Нягледзячы на тое, што гэтыя творы рэлігійнай палемікі канца XVI стагоддзя не змяшчаюць прамых звестак пра аўтараў, даследчыкі прыпісваюць іх аўтарства І. Пацею.

Лексіка-семантычная група «Назвы прадстаўнікоў розных веравызнанняў і плыняў» у далейшых тэкстах І. Пацея складаецца з наступных падгруп: 1) назвы прадстаўнікоў хрысціянства; 2) назвы прадстаўнікоў хрысціянскіх плыняў; 3) назвы прадстаўнікоў нехрысціянскіх веравызнанняў.

1) разгледзім назвы, што ўжывае аўтар для наймення прадстаўнікоў праваслаўя і каталіцызму.

Человѣкъ хрестіянскій – так называе палеміст любога хрышчанага чалавека, каталіка ці праваслаўнага. *И проишу каждого хрестіянскаго человекѣка, пре милость Божию, абись плоннымъ повѣствямъ людскимъ и артыкуломъ змышленнымъ не вѣрывать...* (Ун., 120).

Для наймення прадстаўнікоў праваслаўя выкарыстоўваюцца наступныя назвы і назоўнікавыя словазлучэнні: **Греки** – чому *еслиже не вѣршишь, пытай эсе власныхъ Грековъ...* (Ун., 120), **Грекове** – *А грекове мовяты: только отъ самого Отца походитъ [Духъ Святый] и на Сыну опочиваетъ* (Ун., 121), **Русинъ** – *До чытателя хрестіянскаго такъ Русина, яко Рымлянина* (Г., 169), **пане Русине** – *Отложъ и ты, пане Русине, не гань Латинникови посту суботного* (Г., 220) (клічная форма), **Росіане** – *Гляньтежь вы, Росіане, естли то правда, што вы повѣдаете, ижеъ черьмони ваши ближшеи суть черьмоной евангелицкихъ, анижеи Рымскихъ* (Г., 200), **наша Русь** – *Многіе зъ нашею Руси брьдятся сакраментами черкви Рымское...* (Г., 34 адв.), **наша милая Русь** – *А наша милая Русь того не видить и воляется зъ нами братани, анижеъ зъ*

Рымляны (Гарм., 171) (гаворыцца з сарказмам), *люде народу руско-го – артыкулы певные, на которые огледаются люде народу Руско-го* (Ун., 120), **православный народ Рускій** – *абысь, православыный народ Рускій, не намъ, але всяды своимъ учителемъ черкви светое Восточное вѣру далъ* (Ун., 119), **православные хрестіяне** – *Атоли за то – таковое преследоване терьпимо, не отъ чужыхъ, не отъ поганъ, не отъ геретиковъ, але отъ своихъ, ржкомо-то православыныхъ хрестіянъ!* (Ун., 115).

Прадстаўнікі каталіцкага веравызнання носяць назвы **латинникъ** – *Изали найдеть такъ фурино латинника, жебы доустыль надъ собою таковое спросное куклярство строити?* (Г., 198), **Латинники** – *бо розумѣвъ, якобы Латинники дѣвъ винѣ Светому Духу прычтыли* (Г., 176), **Латинъ** – *яко прымѣти отъ Латинъ прыходящихъ до черки Восточное* (Г., 197), **Латинникове** – *Грекове не постыятъ суботы, Маныхейчыки потолпяючы. А латинникове постыятъ, до недѣли готуючыся* (Г., 219), **рымлянинъ** – *До чытателя хрестіянскаго такъ Русина, яко Рымлянина* (Г., 169), **Рымляне** – *Сына единыемъ исхожденіемъ и единымъ дьханіемъ одъ Отца и отъ Рымляны – и воляется зъ нами братани, анижеъ зъ Рымляны* (Г., 171), **паны Рымляны** – *згода и единость светая, которую мы прыняли есмо съ паны Рымляны, братьею нашою* (Г., 169).

І. Пацей няк не называе прыхільнікаў Брэсцкага царкоўнага аб'яднання па адной простаі прычыне – для яго не існуе уніятава як асобнай рэлігійнай плыні ў межах хрысціянства. Унія для яго – гэта працэс (!) аб'яднання, які вяртае царкоўнае адзінства, што некалі існавала ў межах першапачатковага хрысціянства. Цікава, што пры гэтым І. Пацей з'яўляецца адным з ініцыятараў і выканаўцаў Брэсцкага царкоўнага пагаднення, яго актыўным і шчырым прапагандыстам і дзеячом.

2) назвы прадстаўнікоў хрысціянскіх плыняў, выяўленыя ў мове «Унія» і «Гармонія», вызначаюцца разнастайнасцю і, акрамя гэтага, змацяяльнай (адмоўнай) афарбоўкай, што выразна паказвае аўтарскае стаўленне да іх. І. Пацею выкарыстоўваюцца наступныя назоўнікі і назоўнікавыя словазлучэнні: **Арыянинъ** – *кождый такъ-вый ест Арыянинъ ... который Сына Божого неровнымъ чынтъ Отцевъ* (Гарм., 178), **Арияны** – *Нѣкоторые мовяты, ижеъ волимо до Арияновъ ... удатися, анижеи быти подъ властію папезского* (Ун., 117), **ебонитове** – *але и тые, которыхъ евангеликове самижеъ за геретики маюты, ... ебонитове...* и *иные вси соборнице дьявольскіе* (Ун., 161), **евангеликове** (Ун., 161; Гарм. 178), **евангеликове** – *А евангеликове – и Грековъ зъ Русю, и Рымляновъ балвохвалцами и лжеобразками называюты* (Гарм., 185), **новокрещенцы** – *А ново-крещенцы пакъ и до коньца въ ни-во-итю оборочаюты и зсолоа всѣмъ дѣлкомъ крестъ одымаюты* (Ун., 163), **Кальвинистове** – *Але теперь не только Кальвинистове, але и тые, которыхъ евангеликове самижеъ за геретики маюты* (Ун., 161), **Лютеранове** – *До чого ему [антихристу] помагуюты такъ Лютеранове...*, *яко вѣрныи слуги*

его, учечи, же крещеніе не до конца гладитъ всихъ Грековъ и не даетъ ласки (Ун., 163).

3) назвы прадстаўнікоў нехрысціянскіх веравызнанняў на старонках аналізуемых тэкстаў адзначаюцца нячаста. Да ліку такіх лексем трэба аднесці назойнікі *Жыдове* – такъ яко *Жыдове*, *сподѣвающе иныиго Месіаши*, *водругъ думы и фантазыи своее, правдивого Месіаши Христа Збавителя нашего езгордили и прогледели* (Ун., 149), *Татарове*, *Турцы* – и *иные вси соборища дьяволские, яко то: Турцы, Татарове и Жидове суть противъ рымскому папѣ* (Ун., 161). Характэрна, што ў дадзеных выпадках назойнікі адначасова змяшчаюць указанне як на рэлігійную прыналежнасць, так і на нацыянальнасць: *Жыдове* – прадстаўнікі іудаізму, *Турцы* і *Татарове* – ісламу. Такая лексічная адметнасць – сумяшчаль у адной назве ўказанне на нацыянальнасць і рэлігійную прыналежнасць – праяўляецца і многа пазней. Прыгадаем сітуацыю, што склалася на Беларусі і з яўляецца вынікам паланізацыйнай палітыкі, якая з розным поспехам ажыццяўлялася тут на працягу некалькіх стагоддзяў: калі паял, то абавязкова католік, калі не паял – беларус ці рускі – то праваслаўны. Да гэтага часу можна пачуць пра *польскую* і *рускую* Пасху ці Раждство. Усё гэта прыклады не толькі дынамікі (ш хутчэй статыкі) лексічнага значэння пэўнай групы слоў, але і сведчанне адметнасці нацыянальнага характару, якое склалася гістарычна.

Аналіз лексем, што ўтвараюць групу «Назвы прадстаўнікоў розных веравызнанняў і плыняў», выяўленых у мове твораў аднаго з найбольш вядомых аўтараў-палемістаў – І. Пацея, паказвае не толькі лексічнае багацце старабеларускай мовы, але і складанасць рэлігійнага і духоўнага жыцця тагачаснага грамадства.

А. Л. Шырына (Мінск)

КАРАГОД: ПРЫНЦЫПЫ НАМІНАЦЫ І КЛАСІФІКАЦЫЯ

Сінкрэтызм састаўных частак, разнастайнасць відаў, форм, слоўзэтаў карагодаў, існуючая праблема вывятлення іх паходжання і паходжання іх назваў, вывучэнне спецыфікі карагодных песень ставяць даследаванне карагода ў разрад самых складаных і цікавых не толькі для фалькларыстаў.

Навуковы інтарэс да карагодаў на сённяшні час цалкам абумоўлены наяўнасцю шматлікіх, іншы раз супрацьлеглых, поглядаў спецыялістаў, якія прауюць з аднымі і тымі ж фактычнымі матэрыяламі аб карагодзе, але ж імкнуцца вырашыць розныя навуковыя задачы. Нягледзячы на наяўнасць даволі вялікай колькасці навуковых прац, якія так ці інакш тычацца карагодаў, нават самыя значныя з іх магчыма назваць толькі першымі крокамі на шляху вывучэння гэтай часткі народнай творчасці. У сувязі з гэтым узнікае неабходнасць паступовага і разнааспектнага, але ж цэласнага даследавання карагода як адметнай з’явы народнай культуры.